

विजयालक्ष्मी रवीन्द्रनाथ

विजयालक्ष्मी यांच्यावर त्यांच्या वडिलांचा मोठा प्रभाव होता. ते म्हणत, 'मुलींना उत्तम शिक्षण देणं, हे त्यांना संपत्ती देण्यापेक्षा खूप महत्त्वाचं आहे.' त्यांच्यामुळेच विजयालक्ष्मी यांनी रसायनशास्त्रात एम. एस्सी. केलं आणि पुढील संशोधनासाठी त्या बंगलोरच्या इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्समध्ये दाखल झाल्या. तेथे त्यांची डॉ. बी. रवीन्द्रनाथ या शास्त्रज्ञांशी ओळख झाली. त्यांच्याशी त्यांनी विवाह केला. डॉ. रवीन्द्रनाथ हे विजयालक्ष्मीचे अत्यंत जिज्ञाळ्याचे मित्र, हितचिंतक व मार्गदर्शक झाले. आपली बाजू न्याय्य असेल तर त्यासाठी माणसाने न घाबरता झगडले पाहिजे, असे ते म्हणत आणि त्यानुसार ते त्यांच्यामागे उभेही राहत. विजयालक्ष्मी आपल्या यशाचे श्रेय पतीला देतात.

त्यांनी म्हासूर येथे CFTRI मधून पीएच. डी.

(१९८१) केली. जीवरसायनशास्त्र व चेतापेशींचे शास्त्र हे त्यांचे संशोधनाचे विषय आहेत. डॉक्टरेंटनंतरच्या अभ्यासासाठी त्या NIH (U.S.A.) येथे गेल्या. तेथे त्यांचे मार्गदर्शक डॉ. बॉयड हे होते व पीएच.डी.चे मार्गदर्शक होते डॉ. राघवेंद्र राय. दोघांनीही विजयालक्ष्मी यांना पुष्कळ उत्तेजन दिले. अमेरिकेतून भारतात परतल्यावर NIMHANS मध्ये त्या सहाय्यक प्राध्यापक म्हणून काम करू लागल्या. हे दिवस त्यांना फार कठीण गेले. एक तर स्त्री असल्याने त्या एकट्या पडल्या आणि मुख्य म्हणजे संशोधनासाठी त्यांना पुरेसे अर्थसहाय्यही मिळत नव्हते. अशावेळी डॉ. बॉयड यांनी पुष्कळ मदत केली. परदेशातील संशोधकांशी परिचय करून दिला. त्यामुळे त्यांना परस्परांच्या कार्याची माहिती करून घेता आली. बराच काळ

त्यांना आपल्या कुटुंबापासून दूर एकटे राहावे लागले. दिल्ली ते बंगलोर आणि परत दिल्ली अशा खेपा सतत दहा वर्षे त्यांना कराव्या लागल्या. आपले कुटुंबीय, मित्रमंडळी, ज्येष्ठ सहकारी आणि कार्यतत्पर विद्यार्थी यांच्या सहकार्याने अशा गोष्टी सुसह्य होतात, असे त्या म्हणतात. या क्षेत्रात टिकून राहायचे असेल तर रबरी चेंडूप्रमाणे टणक व चिवट व्हायला हवे. जितक्या जोराने आपटले जाल, तितक्याच जोराने उसळी मारून वर येता आले पाहिजे, हा त्यांचा संदेश आहे!

आज शास्त्रीय संशोधनाकडे वळणाऱ्यांची संख्या कमी कमी होत आहे. प्रारंभीच्या काळात संशोधनकार्यातील स्त्री-पुरुषांच्या संख्येत फार फरक नसेल कदाचित, परंतु जसजसे वर वर धोरणात्मक निर्णय घेण्याच्या पातळीवर जावे, तसतशी स्त्रियांची संख्या कमी कमी होत जाते. हे वास्तव बदलले पाहिजे. शास्त्रज्ञ स्त्रियांना संसार व संशोधन अशी जी दुहेरी कसरत करावी लागते, त्यात त्यांची उमेदीची बरीच वर्षे खर्ची पडतात. अशासाठी धोरणात्मक बदल झाले पाहिजेत आणि उद्याचे सर्वोत्तम शास्त्रज्ञ घडविण्याच्या दृष्टीनेच मी माझ्या विद्यार्थिनींकडे पाहते, असे त्या आवर्जून सांगतात. विजयालक्ष्मी या नॅशनल ब्रेन रिसर्च सेंटर या संस्थेच्या डायरेक्टर आहेत. त्यांना F.A.Sc, FNA, FNBS, FTWAS इत्यादी सन्मान लाभले आहेत.

रेणुका रवीन्द्रन

रेणुका रवीन्द्रन या बंगलोरच्या इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्समधून पीएच. डी.(१९६७) झाल्या. त्यांची बहुतेक कारकीर्द तेथेच झाली. तेथून त्या डीन या अत्युच्च पदी पोहोचून निवृत्त झाल्या.

रेणुकांचं बालपण मद्रासला गेलं. घरातलं वातावरण काव्यशास्त्रविनोदाचं असल्यामुळे ही बुद्धिमान मुलगी अधिकच प्रतिभावान झाली. शाळेत १२ वीला असताना भूमिती व त्रिकोणमिती हे विषय

तिच्या विशेष आवडीचे होते. त्यांना ट्रिग्नॉमेट्री (ट्रायपॉस) केंब्रिज युनिव्हर्सिटीच्या प्राथमिक परीक्षेच्या पातळीची होती. त्यातील एखादा कठीण प्रश्न त्यांच्या शिक्षिकेला सोडवता आला नाही तर त्या म्हणायच्या, 'आपण रेणुकाला विचारू या.' आणि खरंच, रेणुका तासून तासून खूपून तो सोडवायची.

पुढे त्या बंगलोरच्या इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्समध्ये संशोधक विद्यार्थिनी म्हणून गेल्या. तेथे प्रो. भटनागर यांच्याबरोबर काम करताना रेणुका बरंच काही शिकल्या. हळूहळू त्या स्वतःही इतर विद्यार्थ्यांना आवडीने शिकवू लागल्या. त्या म्हणतात, गणिताशी माझे भावबंध जुळले आहेत. इतका काटेकोर, निःसंदिग्ध आणि प्रत्येक कोडं उलगडून दाखवणारा विषय दुसरा कोणता असेल?

अर्थात त्यांना त्यांच्या कामात कुटुंबाचं- विशेषतः पतीचं पूर्ण सहकार्य मिळालं, हे त्या आवर्जून

सांगतात. ४० वर्षांपूर्वीच्या त्या काळात संसाराशिवाय स्वतःचं स्वतंत्र कार्यक्षेत्र असणारी, दिवसाचा बराच काळ घराबाहेर राहणारी आणि कधी कधी वर्ष वर्ष परदेशात राहणाऱ्या पत्नीला समजून घेणारा त्यांचा पती तितकाच समजूतदार आणि उदार दृष्टिकोनाचा असला पाहिजे.

त्यांच्या खास अभ्यासाचे विषय म्हणजे 'वक्रगती लहरी आणि न्यूटनच्या 'लॉ' मध्ये न बसणारे प्रवाही पदार्थ' हे आहेत.

शास्त्रीय संशोधनाच्या क्षेत्रात काम करू इच्छिणाऱ्या तरुणींना त्या सांगतात, 'आधी आपल्या मनाचा कौल घ्या. निश्चय पक्का असेल तर अवश्य या क्षेत्रात या. अन्यथा आजच्या जगात दुसरे पुष्कळ सोपे पर्याय आहेत.'

● वसुमती धुरु